

forteller om avstanden og nærheten mellom klassene, og om hvordan danselærernes ekspertise og overklassens dansepraksis også blir basis. Biskop drar så tråden fram til etableringen av folkedansorganisasjonene først på 1900-tallet og setter dermed en ny kontekst for disse.

Biskop ser på det første, utløsende evenementet, *Konstnärsgillet's årsfest* i 1866. Hun ser på folkemusikk-kontekster, på teaterkontekster, på økonomisk begrunnede evenement som lotterifester. Hun tar fram aktører som landsmålsforeningene og sjangre som *hembygdssoaréer*, og forskjellige elementer fra den organiserte folkedansbevegelsen som vokser fram. Systematiseringen av konteksten synes å bygge mer på hva materialet gir av fenomener enn noe forsøk på systematisk klassifisering. En holdning som synes typisk – materialet styrer.

Avhandlingen er basert på empiri. Den bygger på nærlesing av store mengder ofte fragmentariske kilder. Dette kombineres med hermeneutiske spiraler. Vi ser en stadig runddans mellom nærlesingen, som gir elementer til et nitid puslespill, hermeneutikken og nye målrettede kildesøk som etter hvert gir fargerike bilder.

Avhandlingen har åpnet et ukjent kapittel i dansens historie og gitt oss viktig ny dansehistorisk kunnskap. *Kostymdansens* slik som Biskop beskriver den er et særpreget og hittil nærmest ubeskrevet blad i dansehistorien. Vi vet ikke om det finnes parallelle fenomener i andre land i Norden og/eller Europa, men avhandlingen kan utløse helt nye perspektiver på røttene til den organiserte folkedansen i europeisk målestokk.

Biskops avhandling viser vei i en omfattende bruk av digitaliserte arkivkilder, først og fremst aviser. Dette er en ny ressurs som danseforskningen i liten grad har kunnet utnyttet så langt. Tidligere har man lest og gjort utdrag av aviser, muligheten som ligger i systematiske søk digitalisert materiale er i praksis noe annet.

Biskops lesning av materialet drar fokus bort fra de konvensjonelle, teoretiske fortolkningsrammene, som for eksempel nasjonalbygging. Hun identifiserer og studerer de historiske individene og hendelsene, og lar deres motivasjon, betingelser og rammer stå i fokus. Så blir de store fortolkningsrammene et bakteppe. For anmelderen skaper med dette en spennende og krevende kontrast til mye av dagens forskningspraksis. Det er den postmoderne kritikken

som slik møter seg selv med motsatt fortegn. Det er en kritikk nedenfra, fra praksis.

I avhandlingen vises det til mye vitenskapelig litteratur for å begrunne metodiske valg eller understøtte påstander. Slik er de fleste metodiske grepene godt underbygget, uten at det bygges store teoretiske fortolkningsrammer. Når de store fortolkningsrammene legges til side er det en klart uttrykt og underbygget strategi som gjennomføres konsekvent med nærlesing og *thick description* som viktigste virkemiddel. Det kan diskuteres hvorvidt en doktoravhandling må bygges med store, teoretisk begrunnede fortolkningsrammer, og hvorvidt Biskops klare strategi i så fall er en svakhet.

Egil Bakka, Trondheim

Christina Douglas: *Kärlek per korrespondens. Två förlovade par under andra hälften av 1800-talet*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2011. 291 s., ill. English summary. ISBN 978-91-7331-435-0.

Efter faderns misslyckade affärer i myrmalm i mitten av 1800-talet får döttrarna i familjen Almqvist ta anställning som guvernanter för att försörja sig. Detta är anledningen till att Sophia Almqvist 1852, 19 år gammal, anländer till postmästarfamiljen Lilliestierna i Åmål. I Åmål träffar hon Erik Dahlgren som hon förlovar sig med 1856. Bröllopet hålls ett år senare.

Sophia Almqvists ett år långa förlovningstid med Erik Dahlgren utgör den ena av två kärlekshistorier som undersöks i Christina Douglas doktorsavhandling *Kärlek per korrespondens. Två förlovade par under andra hälften av 1800-talet*. Den andra kärlekshistorien är Hanna Beckmans och Harald Dahlgrens förlovningstid som sträcker sig över fem år, 1890 till 1895.

Paren har en nära relation. Harald är Sophia Almqvists och Erik Dahlgrens son och Hanna är dotter till pastor Claës Beckman som 1888 blir Sophia Almqvists andre make och därmed Haralds styvfar.

35 år skiljer i tiden mellan parens förlovningar och giftermål och Douglas använder detta tidsspänn för att undersöka hur synen och upplevelsen av kärlek och äktenskap förändras under 1800-talet. Syftet är: "Att genom en biografisk studie av två par och deras brev få kunskap om och förståelse för hur det

kunde te sig att initiera, konstruera och leva inom en kärleksrelation under andra hälften av 1800-talet.”

Douglas har genom rektor Harald Dahlgrens arkiv i Härnösand fått tillgång till en i det närmaste komplett brevkorrespondens från respektive pars förlovnings-tid. Sophia och Erik utbytte ca 140 brev och korta noter under sitt förlovningsår. Eftersom de bodde ganska nära varandra i Åmål och träffades kontinuerligt beskrivs breven som ett komplement till deras vardagliga möten. Harald och Hanna hade en mer komplicerad förlovnings-tid som kantades av sjukdom och som drog ut på tiden på grund av att Harald gick ett provår och sedan fick ett halvtidsvikariat som lektor vid Högre realläroverket i Stockholm. Först 1895 fick han en adjunktur i Skara och kunde nu försörja en familj och därmed gifta sig. Hanna och Harald brevväxlade under hela sin femåriga förlovnings-tid och utväxlade ca 500 brev. Breven beskrivs som en mötesplats i sig eftersom paret sällan hade möjlighet att verkligen träffas.

Utöver dessa brev har Douglas haft tillgång till två biografier. Den ena författad av Harald. Den handlar om hans farfar och beskriver därmed fadern Eriks barndom. Den andra är författad av Haralds son Erik och handlar om just Harald. Det finns också tre häften skrivna av Hannas brorson Bjarne Beckman, vilka handlar om Hannas bror Natan Beckman. Framst ger dessa texter kunskap om männens, Eriks och Haralds, bakgrund och situation. Hanna lär Douglas känna närmare genom några opublicerade noveller och romaner som hon författat. Särskilt i en uppsats om ”svägerskor” och en roman kallad ”Stureleken” utvecklar Hanna tankar om familjerelationer, äktenskap och kärlek.

Slutligen kompletteras källmaterialet med för tiden aktuell rådgivningslitteratur och romaner som behandlar kärlek och äktenskap. Det är exempelvis Fredrika Bremers *Hertha* (1856) som explicit diskuteras i korrespondensen mellan Sophia och Erik och Jonas Lies *Ett samlif* (1887) som Hanna och Harald skriver om i sina brev. Rådgivningslitteraturen liksom romaner ger en viktig bakgrund och insikt i dåtidens vardagliga normer och föreställningar om kärlek och äktenskap.

I inledningsskapitlet diskuteras hur brev använts inom forskningen utifrån frågan *Vad är ett brev?* Douglas beskriver hur brev förekommit som främst en källa till fakta om personers liv, tankar och känslor. Genom att använda teorier om hur ett jag formuleras

genom berättande och om hur identiteter och relationer konstrueras i dialog och i kontrast till andra (i t.ex. brev) öppnas nya tolkningsmöjligheter och användningsområden för brev. Utifrån det menar Douglas att de brev hon tar del av och tolkar inte enbart återspeglar fakta om parens relationer och hur de ser på varandra och sin kärlek. De är också ett grundläggande element för själva konstruktionen av kärleken dem emellan. Vidare kan denna konstruktion inte ses enbart som något som sker *inom* breven i dialog mellan brevskrivarna utan också i dialog med omgivningen och med samtidens ideal och normer.

I inledningen finns även en genomgång av forskning om kärlek. 1800-talets andra hälft beskrivs som en dynamisk tid då idealet om den romantiska kärleken och paret/tvåsamheten etablerades på allvar. Denna ”frigörelse” från familjens anspråk och omgivningens krav lyser fram i breven. Inget av paren tycks ha känt behov av att deras beslut att förlova sig behövde sanktioneras av deras familjer på förhand. Förändringen i synen på kärlek och äktenskap som sker under denna tid föranleder också nya synsätt och ideal om parförhållandet och relationen mellan man och kvinna. Exempelvis diskuterar Douglas idealet om det *kamratliga äktenskapet* som, trots den till synes jämlika benämningen, främst byggde på en asymmetrisk genusrelation där kvinnan är underordnad mannen. Det var mannen som uppvaktade, tog initiativ och försörjde. Samtidigt fanns samtida röster att förhålla sig till, t.ex. författaren Carl Jonas Love Almqvist som förespråkade att kärleksäktenskap inte kunde förverkligas förrän kvinnan var ekonomiskt oberoende.

Just denna diskussion om dåtida debatter om äktenskapsideal utvecklas av Douglas främst i en av avhandlingens många fotnoter (nr 755). Douglas kommenterar sitt användande av fotnoter i en fotnot (nr 4).

Som den här fotnoten är ett tydligt exempel på har jag valt att ha relativt utförliga noter. Här finns inte bara fördjupande resonemang utan även utvecklingar, reflektioner kring forskningsprocessen, citat och annat som jag tyckt varit spännande och gärna delar med mig av.

Majoriteten av de 905 fotnoterna i den löpande texten är referenser till breven, men i många fall även fördjupande diskussioner. På detta sätt har tyvärr stora delar

av analysen hamnat under strecket, vilket hämmar huvudtexten som framstår som främst deskriptiv och ibland lite torftig i analytiskt hänseende.

Douglas skriver in i sig en historisk hermeneutisk forskningstradition som betonar vikten av närhet till materialet och kontextualiseringen. Hon problematiserar både sin egen förståelse av kärlek och äktenskap, som på många sätt bygger på de normer och ideal som etablerades under den studerade tiden, men som också förblindar och gör det omöjligt att nå full förståelse för andra människors (i tid och rum) existentiella villkor och erfarenheter. Douglas beskriver vidare hur hon i ett led att komma de fyra personerna Sophia, Erik, Harald och Hanna nära besökte de platser där de levde i Åmål med omgivningar. Som läsare av avhandlingen förstår man Douglas förståelse, liksom sin egen, men en dimension eller pusselbit fattas (med förbehåll att den kan finnas gömd i en fotnot). När, hur, varför kom hon i kontakt med eller upptäckte det här materialet? Var det hennes intresse för kärlek och äktenskap? För andra delen av 1800-talet? För brev? Eller för Åmål som ledde henne fram till rektor Harald Dahlgrens arkiv i Härnösand?

Avhandlingen har också en biografisk ansats. Att skriva biografi innebär att Douglas skildrar andra människors liv och erfarenheter. Det gör hon främst genom att beskriva och återge de tankar och berättelser som återfinns i breven från den korta del av livet som utgörs av åren som förlovade. I bokens andra kapitel, *Personer*, ger hon dock en kort beskrivning av de fyra personernas liv från födelse till död. Särskilt Sophias situation efter giftermålet med Erik är viktig här eftersom den leder fram till att hon efter att ha varit änka i tjugo år gifter om sig med en man vars dotter Hanna, blir hennes son Haralds trolovade.

I de tre följande kapitlen, *Början*, *Breven* och *Kärlek och Stundande äktenskap*, beskriver Douglas brevkorrespondensen mellan Erik och Sophia å ena sidan och Harald och Hanna å den andra. Hon har ett på ett plan kronologiskt upplägg eftersom det första temat handlar om hur relationerna inleds, det andra om hur det fördjupas genom breven och slutligen tiden för det stundande äktenskapet. I en fotnot (nr 173) utvecklar författaren ett resonemang om sitt val att skriva tematiskt snarare än kronologiskt. Ett argument är att läsvänligheten ökar och upprepningar undviks.

Som läsare får man i dessa tre kapitel för det första

ta del av många och ibland långa citat ur breven. Douglas ger på detta sätt stort utrymme åt personerna själva att uttrycka sig. Det är onekligen en svår konst att lyckas hålla sig så neutral som möjligt inför det som skrivs. Douglas lyckas bra. Först i slutordet kommenterar hon hur det var att arbeta med och läsa breven så intensivt. Exempelvis var Haralds återkommande oro för hans och Hannas olikhet i känsloliv och i religiösa frågor och att det skulle kunna äventyra deras möjlighet till äktenskapligt samförstånd påfrestande att läsa om och om igen. Samtidigt menar hon att hon trots viss irritation kan förstå honom, hon är själv en som ältar.

Läsaren får också lära sig mycket om 1800-talets andra hälft och om hur synen på kärlek, tväsamhet och äktenskap förändrades, utvecklades och etablerades inte minst så som den framställdes i den samtida rådgivningslitteraturen. Kontexten är främst svensk, men också anglosaxisk eftersom Douglas jämför med och diskuterar annan forskning i främst Nordamerika.

Douglas diskuterar förutsättningar för äktenskap och föräldrars inblandning, ålder för giftermål, intimitet och relationen mellan män och kvinnor. På så vis blir avhandlingen ett slags ”kärlekssedernas historia” med fokus på 1800-talet. Dessa utblickar i dåtidens normer och ideal fungerar bra och är lärorika, tagna med utgångspunkt i detaljer i breven, t.ex. Sophias oro för att Eriks familj inte ska acceptera deras förlovning, Eriks och Sophias diskussion om när det ska lysas för dem och hur de ska kunna undvika att närvara, Hannas oro för att det var hon som tog initiativet genom att yppa sin kärlek för Haralds syster Anna.

Svårare är det att få till de mer teoretiska diskussionerna om t.ex. hur brev fungerar som en plats för möte och dialog och hur ett älskande jag skapas i kontrast till den andre. Att Douglas tycker att frågan om dialogiciteten i breven är viktig framkommer på flera ställen. I ett avsnitt analyserar hon ett brev från Erik till Sophia, där han skriver om ett samtal med en god vän till Sophia, Valborg. Samtalet handlade om Fredrika Bremers bok *Hertha* och om kvinnans myndighet. Erik skriver till Sophia att: ”jag vill gerna ge Valborg rätt, att hennes kön bör skonas från månet band”. Douglas relaterar detta till ett (brevteoretiskt) resonemang med Bachtins teorier om dialogicitet i centrum och skriver att Erik här inte låter Sophia närvara i brevet i en dialog, vilket understryks av att han skriver ”hennes kön” och inte ”erat kön” med

referens till Sophia. Brevet blir snarare en monolog. Douglas låter sedan läsaren följa med i ytterligare några tankar om Eriks sätt att uttrycka detta. Det centrala i avsnittet är egentligen diskussionen om kvinnans ställning och myndighet och hur man såg på den under den här tiden och hur Erik respektive Sophia förhöll sig till den och hur den kom till uttryck i breven. Diskussionen om hur den andre tar plats i en dialog i breven är också viktig, men dessvärre är analysen och diskussionen om dialogicitet svag och otillfredsställande.

Avhandlingen haltar lite i just teoretiskt avseende. Både i introduktionen och avslutningen samt här och var i texten nämner Douglas grundläggande idéer om dialog och hur människor blir till i samspel med andra. I slutordet på sista sidan konstaterar Douglas med inspiration från filosofen Charles Taylor, att det är genom dialog med en annan människa som vi blir människor. Hon avslutar med orden: ”det är dialogen i sig som är viktig, inte vilka ämnen vi behandlar eller vad vi kommer fram till”. Jag vet inte om det är hennes slutsats, men jag håller inte med. Ämnena och slutsatserna är lika viktiga som dialogen i sig, det är de som berättar om samtida villkor, om etik, makt och handlingsmöjligheter. Douglas avhandling understryker att villkoren för dialogen i breven, hur personerna representerar sig själva och andra, vilka positioner som är möjliga, liksom att innehållet inte enbart dikteras av brevskrivaren själv eller den han/hon för dialog med. De är en del i ett större sammanhang. Genom att lära känna det sammanhanget kan vi lära oss något om hur det är att bli en älskande människa under denna tid och plats. Genom Douglas avhandling lär vi oss något om villkoren där och då, men får också redskap att undersöka våra egna möjligheter, begränsningar och villkor.

När jag läser Douglas avhandling fascinerar jag av att breven har till synes oändlig komplexitet. Det är ett medium där två kommunicerar, men hur, när, vad och varför är beroende av personerna själva, var de befinner sig, vilka de har runt omkring, vilka ytterligare som kan tänkas ta del av breven osv. Brevskrivarna visar hur svårt det är att sätta ord på allt, att tänka på hur det rätt ska förstås, att vara intim och samtidigt offentlig. Douglas beskriver hur Hanna nästan alltid har fullt av folk omkring sig på prästgården och hon beklagar i ett brev att hon inte hinner avsluta en enda tanke ordentligt. Hennes brev innehåller också många rapporter om vad som sker i familjen och på gården.

Harald sitter ensam i Stockholm och skriver snarare om relationen till Hanna än om andra människor. Båda paren diskuterar ingående vem och vad som kan läsas upp för andra.

Även brevens komplexitet kunde ha fått större utrymme i analysen och det hänger ju också ihop med diskussionen ovan om dialogicitet och hur man blir en älskande människa i samspel med andra. Det är egentligen bara på ett ställe som analysen av breven i sig och komplexiteten i hur de upprättas och vilken roll de fyller fördjupas och det är i ett avsnitt om breven som mötesplats, och gäller särskilt Hanna och Harald. Här gör Douglas jämförelser med forskning om textbaserade onlinevärldar för rollspel i realtid, s.k. MUD. Analysen handlar om att framför allt Harald och Hanna, som sällan ses, använder breven som mötesplats och genom sitt sätt att skriva skapar de en samtida realtid. När Hanna (alt. Harald) får brevet har tid passerat sedan det skrevs, men vid själva läsningen skapas genom språket ett presens där deras gemensamma stund skrivs fram. Harald skriver t.ex.: ”Och medan jag nu har de kära armarne omkring min hals så kysser jag dina ögon.” För Hanna blir det en aktuell handling i det ögonblick hon läser det, inte något han gjorde eller tänkte då.

Avhandlingen har många tillgångar och det är endast några få men kanske grundläggande invändningar jag har. Den ena gäller diskussionen ovan om att våga fördjupa analysen om dialog, om brev som kommunikations- och mötesplats och om hur man blir en älskande människa i samspel med andra. Den andra handlar om skrivteknik. Dessvärre infrias inte förhoppningen från fotnot nr 4 om att bokens tematiska upplägg ska göra att upprepningar undviks. Genomgående lider texten av upprepningar av citat, slutsatser eller tolkningar. Ofta sker upprepningen på samma eller intilliggande sidor och gör emellanåt läsningen riktigt tråkig.

En annan skrivteknisk fråga som är central för ett hermeneutiskt arbetssätt handlar om hur närhet och kontextualitet återskapas i texten. Vad behöver Douglas skriva om huvudpersonerna? För min del räcker inte det korta kapitlet om personerna som inleder huvuddelen av boken. Jag hade behövt att Douglas backade lite och tog mig vid handen och förde mig djupare in i personernas liv och de platser de vistades på. Den livliga vardagen på Synnerby prästgård med ständiga sysslor och besök hade t.ex. som nämnts ovan betydelse för Hannas brevskrivande, likaså

hennes armåkomma som måste behandlas och som ledde till grusade förhoppningar om en karriär som pianolärare. Även om detta framkommer så sker det i periferin av texten. Och även om Christina Douglas understryker att det endast är en liten del som intresserar henne, hur kärleken initieras, levs och konstrueras genom breven under förlovningstiden, så spelar kontexten och närheten till personerna roll och mer kunskap om dem skulle göra att även läsaren (jag) bättre skulle kunna förstå och engagera sig i Sophias, Eriks, Haralds och Hannas liv.

Kristina Gustafsson, Halmstad

Marita Rhedin: *Sjungande berättare. Vissång som estradkonst 1900–1970*. Bo Ejeby förlag, Göteborg 2011. 286 s., ill. English summary. ISBN 978-91-88316-60-8.

Marita Rhedins avhandling i musikvetenskap syftar till att undersöka *vissång* i Sverige 1900–70 med tyngdpunkt på den *litterära visan* i viss motsats till den *folkliga visan*. Syftet är också att klarlägga stilartens förändringar och utveckling samt undersöka dess kontextuella placering, socialt och kulturhistoriskt. Författaren tycks främst vara intresserad av hur visan uttrycks på scen, dvs. att undersöka en form av *uppförandepaxis* och hur denna förändrats under den angivna perioden. Med *praxis* avses i detta fall en vissångare som med utgångspunkt i sitt eget uttryck och sina egna erfarenheter tolkar en visa för sin publik, antingen enbart vokalt eller med ackompanjering; en tradition som i själva verket existerat i Sverige åtminstone sedan Lasse Lucidor (1638–74), Carl Michael Bellman (1740–95) fram till 1900-talets populära artister som Evert Taube (1890–1976) och Cornelis Vreeswijk (1937–87). Avhandlingens ämne tangerar åtminstone delvis undersökningar av Olle Adolphsons uttryckssätt utförda av musikvetaren Frans Mossberg (2002) och litteraturvetaren Charlotte Ullmert (2004). Den förre utvecklar dock mindre de kulturhistoriska perspektiven. Den senare har tydliga språk- och kommunikationsvetenskapliga perspektiv på sitt material.

Med hänsyn till vad som mer exakt kan definieras som en *visa* vid sidan av vissångens uppförandetradition, stödjer sig Rhedin i viss grad på hur Bengt R. Jonsson (1974) urskiljer det förra och hur Bro-

linson & Larsen (2004) beskriver det senare, dvs. sångaren eller ”trubadurens” personlighet och uttryckssätt. Rhedin sammanfattar i denna kontext elva vad hon kallar ”typiska drag” som hon menar följer den *litterära visan* i egenskap av estradkonst. Dessa egenskaper handlar i huvudsak om hur sångaren förväntas uppträda snarare än hur musiken klingar samt att de i huvudsak har en utgångspunkt i lyssnarens perspektiv. Detta ställningstagande blir även en plattform för hennes vidare undersökning om hur vistraditionen vuxit fram och formulerat sig i det praktiska utförandet. Avhandlingen är således mindre en traditionell musikvetenskaplig analys av klingande material, även om detta också förekommer, än en undersökning av hur sången ter sig i jämförelse med just den av författaren utvalda epokens vedertagna bruk. Förutom förord, appendix och källor innehåller boken fem huvudkapitel där de tre mellanliggande följer ett kronologiskt mönster. Det femte kapitlet är en sammanfattande diskussion som framför allt syftar till att befästa bestämda kriterier för vad som kan sägas vara en *litterär visa*.

Första kapitlet utgörs av en introduktion som behandlar forskningsproblemet, vilket har sin utgångspunkt i redan etablerade skillnader i betraktelsesätt avseende den *folkliga* och *litterära visan*. Några påtagliga olikheter som kan nämnas är att det folkliga uttryckssättet oftare anses utövas av kvinnor samt att det av naturliga skäl är mindre kopplat till text, medan det litterära exempelvis rent sångtekniskt innehåller mindre vibrato samt oftare uppförs av en ensam (oftast manlig) utövare till eget strängackompanjering. Vidare antas den folkliga visan innehålla fler melodiska utsmyckningar eftersom den oftare uppförs ackompanjerad av orkester. Åtminstone det sista påståendet förefaller tveksamt och torde diskuteras. Förutom nämnda två inriktningar listar Rhedin ett tredje typexempel, vilket hon kallar *modern visa*, parallellt med formuleringen ”populär visa” och som förutsätts uppkomma från och med 1960-talet. Den uppges ha tydliga kopplingar till musikstilar som rock och pop samt ha bestämda förbindelser till nöjesindustrin och underhållningsbranschen. Att inte *folklig* och *litterär visa* har eller har haft en bestämd koppling till marknadskrafterna betvivlar jag. Här tycks författaren mena att underhållning i mer utpräglat marknadssyfte är ett påfund i huvudsak förenat med senare delen av 1900-talet och framåt. Paradoxalt nog beskriver hon i nästföljande kapitel